

УДК 796.077.5

УЧИЛИЩА ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ СПОРТИВНИХ РЕЗЕРВІВ

Іван ПРИХОДЬКО, Світлана ЛЕВАДНЯ

Харківська державна академія фізичної культури

Анотація. У даній статті аналізуються наукові дослідження, які стосуються проблем підготовки спортивних резервів, визначено найбільш досліджені на сьогоднішній день розділи системи підготовки спортивних резервів. Також наведено результати дослідження, які показують відношення вихованців училищ фізичної культури м. Харкова до свого тренера, що є одним з найважливіших чинників та показників ефективної діяльності училищ фізичної культури як однієї з ланок системи підготовки спортивних резервів.

Ключові слова: система підготовки спортивних резервів, спеціалізовані навчальні заклади спортивного профілю, училища фізичної культури, система «тренер-спортсмен».

Постановка проблеми. У даний час, в умовах інтенсивного зростання спортивних результатів та конкуренції на міжнародній спортивній арені, виникає необхідність у вивченні та пошуку шляхів удосконалення всіх складових системи підготовки спортивних резервів. Відомо, що від того, наскільки доцільно вона побудована, багато в чому залежить подальше удосконалення спортивної майстерності.

Перед системою підготовки спортивних резервів сьогодні стоїть подвійне завдання: по-перше, як знайти та привести у збірну команду перспективного спортсмена, та, по-друге, як зробити, щоб наші збірні команди України успішно конкурували на міжнародній спортивній арені. Тому подальший розвиток наукових основ підготовки спортивних резервів вимагає всебічного вивчення всіх аспектів системи, пошуку більш ефективних організаційних форм, засобів та методів навчально-тренувальної роботи на всіх етапах багаторічної підготовки спортсмена у всіх ланках системи підготовки спортивних резервів.

Мета дослідження: узагальнити наукові дослідження в системі підготовки спортивних резервів в училищах фізичної культури.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати літературні джерела щодо діяльності училищ фізичної культури.
2. Визначити відношення вихованців училищ фізичної культури у системі «тренер-спортсмен».

Методи дослідження:

- аналіз та узагальнення літературних джерел;
- соціологічні методи.

Результати досліджень. Під системою підготовки спортивних резервів маємо на увазі впорядковану сукупність та взаємовідносини між державними органами, суспільними, іншими організаціями та установами, які здійснюють спортивну діяльність на основі програм багаторічної підготовки та вимог до рівня спортивної майстерності [12].

У даний час основними компонентами системи підготовки спортивних резервів є: спеціалізовані класи з видів спорту, дитячо-юнацькі спортивні школи (ДЮСШ), спеціалізовані дитячо-юнацькі школи олімпійського резерву (СДЮШОР), школи вищої спортивної майстерності (ШВСМ), школи-інтернати спортивного профілю, спортивні ліцеї-інтернати, училища фізичної культури.

Процес становлення системи підготовки спортивних резервів в нашій країні пройшов ряд етапів, кожний з яких характеризувався новими, все вищими кількісними та якісними показниками [10].

На початковому етапі підготовкою спортсменів займаються ДЮСШ і СДЮШОР разом із загальноосвітніми школами, роблячи при цьому великий внесок в популяризацію масового спорту і готуючи майбутніх абітурієнтів для вступу у спеціалізовані навчальні заклади спортивного профілю. У спеціалізованих навчальних закладах спортивного профілю – школах-інтернатах, ліцеях-інтернатах та училищах фізичної культури з обдарованих і талановитих дітей в області спорту готується резерв для збірних команд з видів спорту. На останньому етапі підготовкою висококваліфікованих спортсменів займаються ШВСМ і вищі навчальні заклади III–IV рівня акредитації, центри олімпійської підготовки або спортивні клуби, спортивні команди.

Наукові основи юнацького спорту, що є найважливішою базою для підготовки спортивних резервів, почали закладатися в 60-х рр. ХХ століття професором Всеросійського науково-дослідного інституту фізичної культури – Філіном В.П. Разом з лабораторією вікового лікарського контролю, очолюваною проф. Мотилянською Р.С. було розпочато дослідження проблем юнацького спорту [11]. Основну увагу було зосереджено на питаннях розвитку фізичних якостей у юних спортсменів, на пошуку та узагальненні ефективних засобів і методів тренування дітей та підлітків, а також на вивченні впливу спорту на організм спортсменів.

У 70-і рр. ХХ століття під керівництвом проф. ВНІДФК – Набатникової М.Я. [13] були вирішені багато теоретичних та практичних питань підготовки спортивних резервів: розроблена методологія складання поурочних програм для спортивних шкіл, модельні характеристики спортсменів для шкіл-інтернатів спортивного профілю та спортивних шкіл, а також створені та впроваджені в практику тренажерні пристрої та ін.

Упродовж 80-90 рр. з'явилися книги, навчальні посібники, монографії, опубліковано немало наукових розробок, посібників для тренерів. Серед великої кількості робіт, написаних у ті роки, слід виділити роботи Волкова Л.В. «Теория и методика детского и юношеского спорта» [4], Матвеева Л.В. «Основы общей теории спорта и системы подготовки спортсменов» [8]; Платонова В.Н., Махновського К.П. «Подготовка юного спортсмена» [15], Філіна В.П. «Теория и методика юношеского спорта» [21]; Бажанова А.Г. «Модельно-целевой способ построения спортивной подготовки высококвалифицированных спортсменов в зимних циклических видах спорта» [1]; Булгакової Н.Ж. «Проблема отбора в процессе многолетней тренировки (на примере плавания)» [3]; Бака М.М., Туленкова Н.В. «Теоретико-методологические проблемы управления подготовкой спортсменов высокого класса: состояние и перспективы» [2] та ін.

До теперішнього часу зберігають свою актуальність проблеми набору та відбору юних спортсменів. Організаційні основи системи відбору в цілому та в різних видах спорту розглядали у своїх роботах учені Волков Л.В. [5], Булгакова Н.Ж. [3], Запорожанов В.А., Кузьмін А.І., Дяченко В.Ф. [7], Матвієнко І. [9], Платонов В.Н. [14], Семенов Л.А. [20]. Проблеми набору та відбору спортсменів на різних етапах багаторічної підготовки мають велике значення, оскільки впливають на формування спортивних резервів для національних збірних команд. Сучасні дослідження системи відбору все більше виходять за межі педагогічних завдань, широко залучаючи до участі в дослідженнях генетиків, психологів, морфологів і т.д.

Дослідження системи підготовки спортивних резервів повинні носити всебічний характер. Проте, основна увага вчених акцентується саме на проблемах системи багаторічної підготовки спортсменів, за винятком робіт Нікітушкіна В.Г., Квашука П.В., Багера В.Г. [12], Мелехової Т.М. [10], Набатникової М.Я. [13], у яких розглядаються організаційно-методичні аспекти системи підготовки спортивних резервів. Досвід підготовки спортивних резервів за кордоном розглядали у своїх роботах Поспіх Е., Войнар Ю., Костюченко В. [17], Махновський К.П. [19], Платонов В.Н., Шинкарук О.А. [16] на прикладі Німеччини, Франції, Голландії, Бельгії, Швеції.

Детального вивчення потребує діяльність усіх ланок системи підготовки спортивних резервів. Особливої уваги заслуговують дослідження Приходько І.І., Путятіної Г.М.

[18], у яких з точки зору системного підходу розглядається організаційно-управлінська, фінансово-господарська діяльність спортивних шкіл, аналізується їх ефективність та пропонуються шляхи оптимізації функціонування у сучасних ринкових умовах. Проте, робота по підготовці спортивних резервів в училищах фізичної культури не знайшла відображення в наукових дослідженнях.

В Україні функціонує 12 училищ фізичної культури, із них 3 училища знаходяться в м. Харкові. Одним з основних та найінформативніших показників діяльності училищ фізичної культури з підготовки спортивних резервів є ефективна робота тренерів.

Сьогодні тренер – одна з найважливіших фігур у спорті, без якої важко уявити собі сучасну спортивну діяльність. А досягнення спортсменом міжнародного рівня без допомоги тренера є просто неможливим.

У Державній програмі „Тренер” на 2003-2008 рр. наголошується, що провідне місце в спорті належить тренерам, які здійснюють відбір і підготовку спортсменів, забезпечують їх участь у змаганнях. Тренерський склад налічує майже 16 тис. фахівців, які у складних соціально-економічних умовах намагаються гідно виконувати свою роботу [6]. З іншого боку, тренер також є найближчою людиною, яка в тій чи іншій мірі активно впливає на всі сторони життя спортсмена: умови побуту, навчання, а іноді й на сімейні справи.

Для вирішення поставлених нами завдань дослідження ми провели анкетування, в якому взяли участь 183 вихованці трьох училищ фізичної культури м. Харкова, з них: 116 осіб – навчаються в 9, 10, 11-х класах та 67 – на 1 та 2 курсі училищ. Специфіка училищ фізичної культури полягає в тому, що кожен учень або студент має щоденні дворазові тренування (тривалість основного тренування – 2 год. 15 хв.), постійно виїжджає на змагання та спортивно-тренувальні збори, а також в тому, що учні та студенти впродовж навчального року живуть в гуртожитку. Таким чином, тренери училищ фізичної культури більшою мірою впливають на своїх вихованців, ніж, наприклад, тренери спортивних шкіл.

Як показало наше дослідження, 47 % опитаних учнів і студентів подобається свій тренер. 31 % респондентів відповіли, що тренер їм „дуже подобається”. Така відповідь мала місце у вихованців, які займаються легкою атлетикою, боксом, плаванням, важкою атлетикою. 13 % опитаних відповіли дипломатично – „швидше так, ніж ні”, та 5 % – „швидше ні, ніж так”. Тільки 4 % респондентам не подобається свій тренер – це учні та студенти, які займаються водним поло, легкою атлетикою, волейболом та дзюдо.

Більше половини опитаних вихованців училищ фізичної культури – 59 %, відповіли, що тренер завжди цікавиться станом їх здоров'я. 47 % – тренер завжди цікавиться їх успішністю, 39 % – тренер допомагає вирішувати проблеми, 31 % стверджує, що тренер завжди цікавиться харчуванням, умовами побуту. Для 21 % опитаних тренер є близьким товаришем – така відповідь була у більшості плавців, важкоатлетів, гандболістів. 22 % респондентів відповіли, що тренер є для них батьками – це в більшості випадків відповіді важкоатлетів, волейболістів та легкоатлетів. Тільки 5 % опитаних вихованців училищ фізичної культури стверджували, що тренер не приділяє їм уваги.

Висновки

1. Аналіз та узагальнення літератури свідчать про те, що на сьогодні, практично, не дослідженою є проблема підготовки спортивного резерву в училищах фізичної культури. До найбільш розроблених розділів системи підготовки спортивних резервів належать питання методики виховання фізичних якостей у віковому аспекті, система побудови багаторічної підготовки юних спортсменів, питання відбору, спортивного тренування, управління системою підготовки спортсменів, організаційно-методичні основи юнацького спорту. Заслуговує уваги впровадження в нашій країні європейського досвіду включення шкільної фізкультурної освіти в систему підготовки спортивного резерву, а також німецька система відбору у різні види спорту. Проте, недостатньо уваги вчені приділяють роботі з підготовки спортивних резервів у спеціалізованих класах з видів спорту в школах-інтернатах і ліцеях-інтернатах спортивного профілю в училищах фізичної культури.

2. *Ефективність діяльності училищ фізичної культури з підготовки спортивних резервів багато в чому залежить також від роботи тренерів. Проведене нами дослідження дало можливість виявити відношення вихованців училищ фізичної культури до свого тренера, що є одним з важливих показників його роботи. У процесі дослідження з'ясувалося, що більшості (78 %) з опитаних подобається тренер, лише 4 % – мають протилежну думку. З'ясувалося, що в більшості випадків тренер цікавиться станом здоров'я свого спортсмена (59 %), його умовами побуту, харчуванням (31 %), успішністю (47 %), а також допомагає вирішувати проблеми свого вихованця (39 %). Майже однакова кількість (21 % і 22 %) відповіли, що для них тренер є близький товариш так як батьки. 5 % вихованцям училищ фізичної культури їх тренери не приділяють достатньо уваги, що свідчить про недоліки в їх роботі.*

Перспективи подальших досліджень: у подальшому плануємо визначити роль училищ фізичної культури не тільки в системі підготовки спортивних резервів, а й в підготовці кадрів для сфери фізичної культури та спорту.

Список літератури

1. *Бажанов А.Г.* Модельно-целевой способ построения спортивной подготовки высококвалифицированных спортсменов в зимних циклических видах спорта // Теория и практика физической культуры. – 2001. – № 2. – С. 8-15.
2. *Бака М.М., Туленков Н.В.* Теоретико-методологические проблемы управления подготовкой спортсменов высокого класса: состояние и перспективы // Современный олимпийский спорт: Тезисы докладов международного конгресса. – К.: КГИФК, 1993. – С. 19-21.
3. *Булгакова Н.Ж.* Проблема отбора в процессе многолетней тренировки (на примере плавания): Автореф. дис. доктора пед.н. – К., 1996. – 50 с.
4. *Волков Л.В.* Теория и методика детского и юношеского спорта. – К.: Олимпийская литература, 2002. – 296 с.
5. *Волков Л.В.* Теория спортивного отбора: способности, одарённость, талант. – К.: Вежа, 1997. – 128 с.
6. *Герцик М.С., Вацеба О.М.* Вступ до спеціальностей галузі „фізичне виховання і спорт”: Підручник. – Харків: „ОВС”, 2005. – 240 с.
7. *Запорожанов В.А., Кузьмин А.И., Дьяченко В.Ф.* Система отбора (селекции) – важнейший фактор формирования резерва для олимпийской подготовки / Современный олимпийский спорт. – К., 1993. – С. 136-138.
8. *Матвеев Л.П.* Основы общей теории спорта и системы подготовки спортсменов: Учебное пособие для студентов и преподавателей вузов физического воспитания и спорта, тренеров. – Киев, 1999. – 318 с.
9. *Матвієнко І.* Визначення механізму набору дітей до груп початкової підготовки у веслуванні на байдарках і каное // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2005. – № 2-3. – С. 26-28.
10. *Мелихова Т.М.* Проблема подготовки спортивного резерва // Теория и практика физической культуры. – 2000. – № 4. – С. 35-37.
11. *Никитушкин В.Г.* Совершенствование системы подготовки юных спортсменов // Теория и практика физической культуры. – 1993. – № 8. – С. 40.
12. *Никитушкин В.Г., Квашук П.В., Бауэр В.Г.* Организационно-методические основы подготовки спортивного резерва. – М.: Советский спорт, 2005. – 232 с.
13. *Основы управления подготовкой юных спортсменов / Под общ. ред. М.Я. Набатниковой.* – М., 1982. – С. 11-15.
14. *Платонов В.Н.* Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и её практические приложения. – К.: Олимпийская литература, 2004. – 808 с.
15. *Платонов В.Н., Сахновский К.П.* Подготовка юного спортсмена. – К.: Радянська школа, 1998. – 288 с.
16. *Платонов В.Н., Шинкарук О.А.* З досвіду підготовки спортивного резерву в НДР // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2006. – № 3. – С. 11-15.

17. Поспех Е., Войнар Ю., Костюченко В. Физическое воспитание учащейся молодежи в контексте формирования спортивного резерва (обзор европейского опыта) // Теория и практика физической культуры. – 2002. – № 4. – С. 59-63.
18. Приходько И.И., Пуяткина Г.Н. Организация управления спортивной школой // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків – Донецьк: ХДАДМ (ХХП), 2007. – № 5. – С. 140-144.
19. Сахновский К.П. Подготовка спортивного резерва. – К.: Здоровье, 1990. – С. 59-65.
20. Семёнов Л.А. Определение спортивной пригодности детей и подростков: Биологические и социально-психологические аспекты [текст]: учеб.-метод. пособие. – М.: Советский спорт, 2005. – 142 с.
21. Филін В.П. Теорія і методика юношеского спорту. – М.: Фізкультура і спорт, 1987. – 175 с.

УЧИЛИЩА ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В СИСТЕМЕ ПОДГОТОВКИ СПОРТИВНЫХ РЕЗЕРВОВ

Иван ПРИХОДЬКО, Светлана ЛЕВАДНЯ

Харьковская государственная академия физической культуры

Аннотация. В данной статье анализируются научные исследования, касающиеся проблем подготовки спортивных резервов, определены наиболее исследуемые на сегодня разделы системы подготовки спортивных резервов. Также приведены результаты исследования, которые показывают отношение воспитанников училищ физической культуры г. Харькова к своему тренеру, что является одним из основных факторов и показателей эффективной деятельности училищ физической культуры как составляющей системы подготовки спортивных резервов.

Ключевые слова: система подготовки спортивных резервов, специализированные учебные заведения спортивного профиля, училища физической культуры, система «тренер-спортсмен».

PHYSICAL CULTURE SCHOOLS IN THE SYSTEM OF PREPARATION OF SPORTING RESERVES

Ivan PRYKHOD'KO Svitlana LEVADNYA

Kharkiv State Academy of Physical Culture.

Abstract. The article analyzes scientific researches concerned with the problems of preparation of sporting reserved, and defines the most explored sections of the system of preparation of sporting reserves. It also suggests the research results showing the attitude of students of Kharkiv physical culture schools toward their coach, which is one of the main factors and indicators of effective work, of physical culture schools as a system component of preparation of sporting reserves.

Key words: the system of preparation of sporting reserves, specialized educational establishments of sporting type, physical culture schools, «coach-sportsman» system.